

1. Σκύφος 14ου αι. Δείγμα πρώιμου ἀνεικονικού sgraffito. Εύρημα Λαρίσης

"Οψιμη βυζαντινή κεραμεική Ρυθμός sgraffiti

Στά τελευταία βυζαντινά χρόνια άναπτύσσεται ἔνας διακοσμητικός ρυθμός στά κεραμεικά πού δέν τόν πρόσεξαν ὡς πρότινος. Οι ἐγχάρακτες εἰκονιστικές παραστάσεις στά σκεύη καθημερινῆς χρήσης ἐγκαταλείπονται γιά ν' ἀποκατασταθοῦν ἀπό ἀνεικονικά χαράγματα καί λαμπερά γιαλώματα. Είχαν παρουσιαστεῖ, τέτοια κεραμεικά ἀπό τό συγγραφέα τοῦ ἀρρεφού, ἀκροθιγῶς στό «Ζυγό», πρὶν πέντε χρόνια. Ἀπό τότε ἔχουν συγκεντρωθεῖ στό Λαογραφικό Μουσείο Λαρίσης πλήθος δόστρακών τοῦ ἀνεικονικοῦ ρυθμοῦ πού μελετοῦνται ἐδῶ μέ iδιαίτερη προσοχή. Ὁ πλούτος καί ἡ ποιότητα των θεσσαλικῶν εύρημάτων τοῦ ἀνεικονικοῦ ρυθμοῦ ἀνοίγουν νέες προοπτικές γιά τή διερεύνηση τῶν τελευταίων βυζαντινῶν χρόνων.

Ἡ συχνότητα καί ὁ σημαντικός ἀριθμός κεραμεικῶν δόστρακων ἐνός ιδιόμορφου διακοσμητικοῦ ὑφους πού ἀνευρίσκονται σέ βυζαντινές θέσεις ἀπό τό Κάστρο τοῦ Πλαταμώνα, τό Θεσσαλικό κάμπο καί ὡς τόν Ἐχίνο τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου — περιοχές πού ὁ γράφων ἐρεύνησε — ἀποτέλεσαν τό κέντρισμα γιά τή μελέτη τῶν εύρημάτων. Τά ἐγχάρακτα αὐτά κεραμεικά πού ὡς πρόσφατα διέλαθαν τήν προσοχή τῶν ἐρευνητῶν παρουσιάσαμε ἀκροθιγῶς, γιά πρώτη φορά, πρό πενταετίας προθαίνοντες καί στήν κατά προσέγγιση χρονολόγησή τους. Ἐκτοτε, μετά ἀπό πολύμοχθες ἐρευνητικές προσπάθειες, συγκεντρώθηκε στό Λαογραφικό Μουσείο Λαρίσης ἀφθονο καί ἐκλεκτό σέ ποιότητα ὑλικό, προερχόμενο ἀπό ἐπιφανειακές ἐρευνες σέ ἀπορρίμματα ἐκσκαφῶν (μπάζα) πόλεων μέ συνεχή ιστορική ζωή (Λάρισα, Τύρναβος, Τρίκαλα) καί σέ μεγάλο ἀριθμό βυζαντινῶν ἀγροτικῶν θέσεων, πού ἔδωσε τή δυνατότητα γιά μιά ούσιαστική μελέτη αὐτῶν τῶν sgraffiti. Τό βασικό γνώρισμα τῶν κεραμεικῶν αὐτῶν μέ τά λαμπερά γιαλώματα είναι ὅτι τά διακοσμητικά σχέδια πού χαράσσονται στό λευκό ἐπίχρισμα τῶν ἄγγειών είναι ἀνεικονικά = ἐλικοειδεῖς συνεχεῖς γραμμές πού θυμίζουν τανυσμένα ἐλατήρια ἡ χαράξεις σέ κλειστά σχέδια μέ σχηματοποιημένους ρόδακες.

Γ. Κ. Γουργιώτης

Χημικός - Μέλος τῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας Λαρίσης

Τά σχήματα τών άγγειών πού έχουν ως σήμερα εύρθει είναι σκύφοι μικροί και μεγάλοι¹ σε πλήθος παραλαγών, πινάκια (πού μοιάζουν μέσυχρων ρηχά και θαθά πιάτα) και ύδροδοχεία². Ο χρηματοποιούντος πηλός, έρυθρος ή πορτοκαλέρυθρος, είναι καλής ποιότητας και τά άγγεια καλούμενα. Η κατασκευή των κεραμεικών αυτών είναι έπιμελημένη, τα έγχαράκτα σχέδια ἐκτελεσμένα με μέριμνο αυθορμητισμό και έπαγγελματική σιγουρού, το γιλάμια ἄφογα προσκολλημένο στό επίχρισμα / πηλό, με ελκυστική λαμπερόδα — γενούν πού ίδιαιτερα τονίζουμε. Στους μικρούς άκομα σκύφους (διαμ. χειλέων 6-7 cm) τα τοιχώματα είναι πολύ λεπτά για πήλινα άγγεια και οι διαμορφώσεις τών χειλέων με τούς διπλούς όμοκεντρους χαρακτήρας κύκλους που περιτρέχουν έσωτερικά και έξωτερικά το σκευός έχουν έρχονται τελείωτα, άσυνθη σε πρωτόμερη θυζαντίνια κεραμεικό. Η έγχαράκτη διακόσμηση άκολουθει δριμεμένη διάταξη. Στά πινάκια ή διακόσμηση συνήθως περιπλέκεται στό φαρδό δριζόντιο περίπου χείλος, σε ζώνη πού σχηματίζεται από διπλούς όμοκεντρους κύκλους οι οποίοι περιβλέπουν τις έλικοις ειδείς χαράξεις ένω το κοιλό μέρος παραμενει μονόχρωμο, αδιακόσμητο. Οι έσωτερικες παρείες τού πινακίου είναι κατά κανόνα όλοχάρακτες είτε κατά ζώνες ή με κλειστά σχέδια τυπου ρόδακα. Στους σκύφους, σε περιπτώσεις πού η διακόσμηση άρχιζε απ' τόν πυθμένα, η έσωτερη έπιφανειά χωρίζεται μέση όμοκεντρους κύκλους σε παραλληλες ζώνες, με πλάτη πού ποικίλουν. Στις έπιχρισμένες αύτές ζώνες χαράσσονται τα έλικοις ειδείς ποικιλά. Όταν τό έσωτερικό του σκύφου μένει μονόχρωμο, η διακόσμηση τών έσωτερικών παρείων γίνεται είτε κατά ζώνες ορίζοντες ή κατακόρυφες πού συγκλίνουν πρός τη βάση είτε με κλειστά σχέδια τύπου σχηματοποιημένου ρόδακα. Στά ύδροδοχεία οι ζώνες χαράσσονται κατακόρυφα, απ' τό λαιμό πρός τη βάση, με παρόμοια πρός τ' ανοιχτά σκεύη διακόσμηση.

Η έργασία κατασκευής κεραμεικού σκεύους είναι ή άκολουθη: μετά τό πλάσμα τού ἀντικειμένου ὡς πηλός καλύπτεται μέλευκο συνήθως ἐπίχρισμα (= μπαντανά) ἐνώ με άκιδωτό ἐργαλείο ο κεραμέας χαράσσει τα ποικιλά. Ακολουθει τό πρότο ψήσμο στον κλίβανο. Το ψημένο σκεύος, ἀφού κρυώσει, χρωματίζεται κατά τόπους με πράσινες και καστα-

νοκίτρινες πινελιές, ἐπαλείφεται μέδιαφανές γιάλωμα και εἰσάγεται ἐκ νέου στόν κλίβανο για δεύτερο ψήσμα. Σκύφοι και πινάκια τής περιόδου αὐτής παρουσιάζουν τριπλές περί τό κέντρο το πυθμένα «πλήνες» ή μικρά έξογκωμάτα πηλού πού προέρχονται από θαία, με κρύστα, ἀπόσπαση τών τριποδίσκων (= πλήνια τριγωνάκια πού στηρίζονται σε λεπτά ποδιά). Οι θυζαντίνοι τούς χρηματοποιούσαν κατά τό ψήσμα τών ἀνοικτών σκευών στόν κλίβανο, διαν για έξοικονόμηση χώρου και ἀπίτευξη μικρότερου κούστους, τα στοιχαῖν πυραδοειδών τό ένα μέσα στό ἀλλαγή. Η παρεμβολή τών τριποδίσκων στά ψήνομένα άγγεια απέτρεψε τη συγκόλληση μεταξύ τους. Κατά τό A H S Megaw³ ή χρήση τριποδίσκων πρωτοεμφανίζεται γύρω στό 140 αἰώνα. Προγενέστερα δέν τούς χρηματοποιούσαν ὅπως δείχνουν οι καθαρές έσωτερικές ἐπιφανείες τών ἀνοικτών σκευών. Στά άφονα εύρημα Τυρνάβου συγκαταλέγεται μεγάλο πλήθυος τριποδίσκων διαφόρων μεγεθών, μάζες ἀπό πορώδη χρωματιστά υάλωμα (συνήθη ἀπόρριμματα κεραμεικών κλίβανων) και παραμορφωμένα, ἀπό κακή ρύμηση τής φωτιάς στήν εστία, άγγεια. Εκ τών ἀνώτερων διαποτούται ή λειτουργία τοπικών κεραμεικών έργαστρων με ἐκλεκτής ποιότητας παραγωγή. Φυσικά, ἐντοπισμός κλίβανων δέν έγινε ἀφού τά διστρακά περισυνέλεγον σε ἀπορρίμματα ἔκσκαφων. Άκομη για πρώτη φορά θρέθηκαν ἀστραγαλοειδή, πρόχειρα κατασκευασμένα, πήλινα στηρίγματα πού τή χρήση τους ἀπάλω εἰλάσσουμε⁴. Οι, οι έχουμε πει για τήν κεραμεική Τυρνάβου, τονίζουμε δέ αφούρον και στή λαριστή κεραμεική. Ο πλουτισμός τού Λαογραφικού Μουσείου τόν τελευταίο καιρό, μέδιστρα και σκεύη περιουσιλέγεντα κατά τή διάνοιξη τού ἀπόχετευτικού δικτύου τής πόλης, υπήρξε ἀποκαλυπτικός. Ετοι, με τήν ἀπότοκη μεγάλου ἀριθμού τριποδίσκων διαπιστούται ή λειτουργία και στήν πρωτεύουσα του θεσσαλικού χώρου — ὅπως στά Τρίκαλα και Τύρναβο — κεραμεικών έργαστρων για τίς ἀνάγκες τού καθημερινού διοίκηση. Επιστημανούμε άκομη τήν ἔξαιρετη ποιότητα τών εύρημάτων πού είναι παρόμοια μ' αύτά τών ἀλλών θυζαντίνων κεντρών.

Από τή συγκριτική μελέτη τού πλήθους τών διστράκων τού ἀνεικονικού sgraffito πού ἀνευρίσκεται σ' ὅλες τίς θυζαντίνες θέσεις καταλήγουμε στή διαπιστώση δέ τά έγχαράκτα αυτά κεραμεικά ἀποτελεούν τών διακοσμη-

τικό ρυθμό ό όποιος ἐπικρατει στά θυζαντίνα χρόνια και ἀποτελεῖ τήν τελευταία θαμβίδα ἐξελίξεως τής έγχαρακτής τεχνικής. Τά κεραμεικά ούτα από τή τεχνικής ἀπόφεως παρουσιάζουν χαρακτηριστική τελειότητα. Η ποιότητα τού πηλού, τό προσεγμένο ψήσμα τών άγγειών, ό δροσερός αύθιμητημός τών χαράξων τονισμένος με τής ἀτακτά ρυμήνες χρωματικές πινελιές — ή χρηση τών καστανοκίτρινων και πράσινων κτηλίδων ή γραμμών κάτω ἀπό τό γιλάμια είναι γνωστή ἀπό προγενέστερη ἐποχή και οι λαμπέρες ἐφαλωσεις, καθιστούν τό ἀντικείμενον ἐργό ποιότητας. Πρέπει ἀκόμη νά τονιστεί ή μόνη προσκόλληση ἐπιχρίσματος / γιαλώματος στό βασικό πηλού τού άγγειου. Αιώνες ἐπίπονων πειραματισμών καταλήξαν στή χρήση χημικών υάλων πού ἀπέδωσαν ἀρίστα τήν ἀπίωντακμένα ἀποτελέσματα. Τά ελικοειδή ἀλλώστα σχεδίασμάτα σάν διακοσμητική ἐκέραση δέν ήταν ἀνγυόνα σε προγενέστερα έγχαρακτα κεραμεικά. Ήδη κατά τούς 120-130 αἰώνες, στή λεπτής χαράξεως σκεύη ό φόντος τών φυτικών ή ζωήκων παραστάσεων πληρούται με παρόμοιος ἐλικοειδή σχέδια⁵. Την ἀνάπτυξη τής ἀνεικονικής διακόσμησης στή κεραμεικά άγγεια θεωρούμε ώς ἀπότελεσμα πιεστικών ἔξαγακαμών. Θέλουμε νά πατεύουμε δέ τή προφή τών κεραμέων πρός αύτό τό είδος, ήταν ήθελμένη. Στή δύση τού θυζαντίνος κόδιμος περνά κρισί αξιών, συνέπεια ἀγχώδους ἀνασφάλειας. Οι θυζαντίνοι μοιρού και σύμβολα έχουν ἀτονήσει. Οι τουρκικές ὅρδες έχουν θασία διεισδύσει στόν ἀλληλικό χώρο, τό τελευταίο ἀκροπόργιο τής συρρικνωμένης αύτοκρατορίας.

Γιά τόν καθορισμό τής χρονολογικής ἐμφανίσεως τού ἀνεικονικού ρυθμού δέ διαβέτουμε ἐπά τον παρόντος τεκμηρίων. Πολλές ούμως ἀνενδιέξει πειθούν δέ ἀρχισε στήν ἀρχή τού 15ου αιώνα — ιωσίς και λίγο νωριέτερα — και διατηρήθηκε στή χρήση ώς την πρώιμη Τουρκοκρατία (μέσα 16ου αιώνα). Ας μήν έχηνμε δέ τή με τήν διέλευση τού 15ου αιώνα οι ιστορικο-οικονομικές συνθήκες στόν ἀλληλικό χώρο ἀλλάζουν. Η ὄριστηκή ἐπικράτηση τών Τούρκων ἐπιτελείται σέ σύντομο χρονικό διάστημα (ή Λάρισα καταλαμβάνεται στα 1423) γεγονός πού ἔκανε τήν χριστιανικό πληθυσμό νά συνειδητοποιήσει τό ἀνεπανόρθωτο τής συμφοράς. Ας θυμηθούμε τής ιερεμάδες τού Πατριάρχη Γενναδίου. Στά ἔκατο πρώτα κιόλας χρόνια

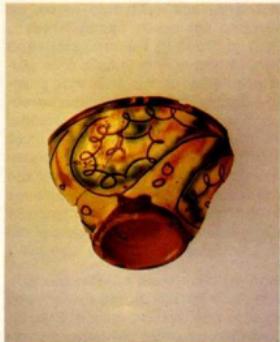
2. 3. Όστρακα ανεικονικού έγχαρακτου ρυθμού.

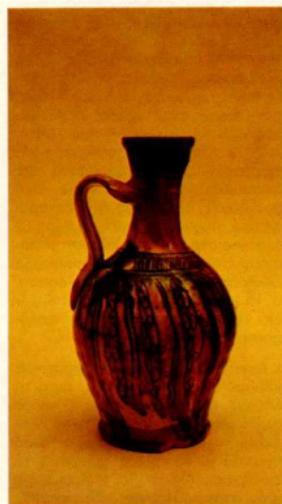
4. Όστρακα μικρών σκύφων (διαμ. 6-7 εκ.) με λεπτά τοιχώματα.

5. Η διακόσμηση στο έσωτερικό τής στεφανοειδούς βάσεως και έξωτερικές παρείές τού σκύφου.

6. Μικρός σκύφος με λεπτά χειλί.

7. Υδροδοχείο σκέριο. Εύρημα Λαρισίς. Η διακόσμηση σε κατακόρυφες ζωνες.

άπ' την άλωση της Κωνσταντινούπολης ή ζήντι τών υπόδιων χριστιανών είναι τραγική. «Η φτώχεια τών Έλληνων, όχι μόνο της ύπαιθρου, αλλά και των πόλεων — αν έδιαρεσει κανεὶς ορισμένους πλουσίους — είναι έκδηλη. Εκτός από ορισμένους εύπορους των πόλεων που χρηματοποιούν χαμηλά καθισμάτα και τραπέζια, οι άλλοι τρώγουν κάτω με σταυρώτα τά πόδια, όπως οι Τούρκοι. Τά σκεύη τους είναι πτηλίνα». Είναι λογικό νά πιστεύουμε ότι κάτια από τέτοιες συνθήκες οι άγγειοπλάστες δεν θά κατασκεύαζαν έπιπλοντας κατασκευής σκεύη για νά πωληθούν στους έξαρθλιωμένους οικονομικά κατοίκους των πόλεων και χωρικών. Καί τά άνεικονικά sgraffiti είναι υψηλής ποιότητας κεραμική.

Ένανθιζοντες, τονίζουμε ότι διό «άνεικονικούς έγχαράκτους ρυθμούς» παρουσιάζεται στά υπότατα θυατίναντα χρονία (άρχες 15ου ή λιγο νωρίτερα) και διαρκεί ως τα μέσα του 16ου αιώνα με συνεχή άπλοποιηση τών διακοσμητικών σχεδίων. Τά κεραμικά αύτά όχι μόνον δέν υπέρερον ποιοτικά σε σύγκριση με τά προγενέστερα θυατίνα, αλλά σαν έργα μακράς πείρας κεραμοιγρυκής δοκιμών παρουσιάζουν έκπληκτικά γιαλώματα τά όπια, παρ' όλη τή μακριάνη παραμονή τους σε σχετικά μικρού βάθους στρώματα γής με συνεχεῖς άναμορφεύσεις (έποικα κάρυων άργυρώματα) στό θεσσαλικό κάμπτο όπου τά πλείστα τών οστράκων έχουν έντοπιστεί. Διατηρούν άψογη συνοχή με τό πλούτο τού άγγειο χωρις τάση πρός άπλεπτο. Για πρώτη άκομη φορά παραπτούμε ότι οι κεραμές δοκιμάσαν με έπιπλυτα τά «κρακελάρισμα» (= έπιφανειακά ραγισμάτα του γιαλωμάτους σε πυκνό δικτύο) πού υμίζει τήν θετηλημένη αύτή τεχνική στις κινέζικες πορελάσεις. Οι άψογα κατασκευασμένοι μικροί σκύφοι με τά επίπτα τοιχώματα — κατόρθωμα κατασκευαστήκη δεξιότεχνίας για πτηλία άντικείμενα — παρουσιάζουν με τίς άτιθασες διακοσμητικές χαράξεις άξιοπρόσεκτη έκφραστη πληρότητα». Μέ την έδραίωση τών Τούρκων στόν έλληνικό χώρα ή τεχνική του sgraffito έγκαταλείπεται για άπλουτερες τεχνικές — περισσότερο προσαρμοσμένες στίς καινούργιες διαμορφωθείσεις συνθήκες. Φυσικά, μιλούμε πάντα για τά θεσσαλικά έρημάτα πού άφθονα συνεχώς άποκαλύπτονται, αλλά πού όπως θλέπουμε

σε πρόσφατες μελέτες ό ρυθμός αύτός έπικρατει παντού.

Οσον άφορα στά έγχαρακτα κεραμικά τού 19ου αι. πιστεύουμε, θάσει ένδειξεν, ότι είναι παραλλαγή έγχαρακτη διακόδημης ή όποια άναπτύχθηκε άνεξάρτητα από τήν άναβογη θυατίνη. Δέν πρόκειται για άναβογη τεχνικής δηλ. έπαναφορά σε χρήση παραδοσιακής έργασίας πού είχε μέ τόν καιρό άτονησε. Για σειρά αιώνων η θυατίνηντη έγχαρακτη τεχνική είχε έγκαταλειφθει τελείων και λημονοτηνεί. Διαπιστώνεται άπό έρευνες σε μεταβαυτινές θέσεις (χριστιανικό νεκροταφείο παρά τόν Πλατάκαμπο Λαρίσης με ταφές από τή μέτρη Τουρκοκρατίας όπου τό τέλος τού 19ου αιώνα και έξαντητηκή έρευνα στά άπορριμματα έκσκαφων Τυρνάβου και Λαρίσης) όπου έγχαρακτα σκεύη και διστράκα δέν συμπαρομπατούν μεταξύ τών εύρημάτων τής μέσης και υπέρτερης Τουρκοκρατίας. Απλή άλλωστε άντιπαραβολή άνεικονικών sgraffiti και έγχαρακτων κεραμικών τού 8^ο μισού τού 19ου αιώνα — πολλά ορονολογύμενα είναι κατασκευής χωρίς νά έχουν άκομη ταυτιστεί τά κεραμουργικά κέντρα — μαρτυρεί τή διάσταση διακοσμητικού ύφους και κεραμουργικής έργασίας λόγω χρονικής άποστασέως.

Σημειώσεις και Βιβλιογραφία

1. Περιοδικό Συγρ. 19/1976 -«Μεταβαυτινά sgraffiti». Γ. Κ. Γουργιώτης, σ. 52-53. Τρεις μελέτες πού τελευταία δημοσιεύθηκαν είναι, ότι οι γράφων γνωρίζει, μια πρώτη προσέγγιση στή ποιητική και χρονολογίση του άνεικονικού sgraffiti. «Αρχαιολογία 3/1982, -Τά κεραμικά αντικείμενα καθημερινής χρήσης». Δεσπότα Ευγενίδησ ο. 61 και ΕΞ, «Αρχαιολογία 4/1982, -Μορφές μεταβαυτινής κεραμικής». Αθηναϊκά έργα τηρίτηρα». Αγγελητή Χαρτωνίδη, ο. 60 κ.ΕΞ, «Ανθρωπολογία 3/1982 Βόλος - Θεσσαλονίκη». «Η κεραμική τών άνασκασών του Άγιου Νικολάου Τρανού της Θεσσαλονίκης». Δεσπ. Ευγενίδη, σού. 34 κ.ΕΞ. Κατά τόν γράφονται τά κεραμικά τού τέλους 14ου -άρχες 15ου αιώνα με τίς άνεικονικές χαράξεις και τίς άτακτα ρηγμένες χρωματικές πινελίες πάνω στά έπιχρυσά, δέν άντυπον στήν ίδια θάμνο με τά έγχαρακτα και γραπτού τών άρχων του 12ου αιώνα. Μια άλλη αισθητική έμφαση παρουσιάζουν τά τελευταία αυτά σγημένα με τίς λεπτές χαράξεις, τά καλούμισαν ψηφιαριστά σχέδια κα τή λεπτότατη έφωδωση.
2. Ήμιναρική άγνεια πού στριψτονται σε πρόσθετη κυκλική βάση και παραλλαγή. πού στριψτονται σε άπλεπτη βάση. Οι θυατίναντο τά άνωμαν σκύφοις ή ακυρία. Φανδ. Κουκουλές, Βυζαντίνος 8ίου και Πολιτισμός, τομ. II σελ. 96.
3. Υδροδοχεία = λαγήνια θλ. άνωτ. σελ. 105.
4. Στά εύρηματα Τυρνάβου περιλαμβάνονται πολλά θαύρα έπιχρισμένα και έγχριστα σε πρώτη φάση, δηλ. η πρώτη φάση έργων πάντα κατασκευή έφωδωμένου σκεύους - έδριψεια δείγματα μελέτη τήν τεχνικής του sgraffito. -World Ceramics- edited by Robert Charleston England 1981. 68. Μελέτη του A H S Megaw σελ. 105 και 126.
5. Πρέπει νά τά φρωνάνται στή στοιβες τών άγγειων για έπιπλευτη στάθεσί του στό φύρωμα. Τά στριγμάτα αυτά φέρουν έχχηματα γιαλώματος πάνω στή μάρμα τους.
6. -Byzantine Art- David Talbot Rice Pelican book London 1962, σελ. 40
7. -Ιστορία τού Νέου Ελληνισμού- Αποστ. Βαλλοπούλου. Θεσσαλονίκη 1964, τομ. II σελ. 40.
8. -Ιστορία τού Νέου Ελληνισμού- Αποστ. Βαλλοπούλου. Θεσσαλονίκη 1960, σελ. 149. ΒΔ. παρομοιητ 1.
9. Πλήθης δειγμάτων τήν πρώμης Τουρκοκρατίας είναι υπόβαθμωμένης ποιότητας, γενογόν πού διαπιστώνεται από άρχαιολογικές έρευνες και άρχαιολόγους. Χαρόλαμπος. Μπακρής, Βλ. -Didymoteichon: un centre de céramique post-byzantin-. Ch. Bakirizis άνατ. Balkan Studies 21, 1 Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 149. ΒΔ. παρομοιητ 1.
10. Ο γράφων αισθάνεται τήν υποχρέωση νά έχαριστησε θερμά τόν μηχανικό - τοπογράφο κ. Αθανάσιο Μπετζάθε για τή πλούσιες προσφορές του στή θυατίναντα διάτρακα στό Λαογραφικό Μουσείο Λαρίσης — προσωπικό του εύρηματα στά «μαρμά» Λαρίσης. Τυρνάβου — πού συντελεσσαν στόν πλουτόπιο τών συλλογών τού Μουσείου.

Late Byzantine Pottery with Sgraffiti Decoration

G. Gourgiotis

A distinct decorative style is developed in the last phase of Byzantine art, a style that until recently has been unnoticed. The incised iconic representations embellishing objects of everyday use are replaced by aniconic sgraffiti and bright glazes. The aniconic incized style appears in the late Byzantine years, that is in the beginning of the 15th century or a little earlier and remains in use until the mid-16th century. During this phase the decorative motifs are continuously simplified. As a result of the Turkish dominance the sgraffiti technique is abandoned and simpler decorative modes are employed as an adjustment to the new situation. A great number of sherds with aniconic decoration has been gathered in the Folk-Art Museum in Larissa. The number variety and quality of these finds from Thessaly when fully researched, promise a significant contribution to the study of late Byzantine art.